

الحرم الحرام

مختصر حرم‌شناسی

دکتر شیرین بیات

دکتر الهه لطفعلی زاده

ادبستان
ادبستان ادب

سرشناسه: بیات، شیرین، ۱۳۶۰ -
عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام
Iran. Laws, etc

عنوان و نام پدیدآور: مختصر جرم‌شناسی / مولفین شیرین بیات، الهه لطفعلی‌زاده مهرآبادی.
وضعیت ویراست: [ویراست ۲].

مشخصات نشر: تهران: دایبانان دانا: اندیشه ارشد، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ۳۰۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۱۰۷۹-۰-۴

وضعیت فهرست نویسی: فایا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۹۱-۲۹۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: جرم‌شناسی

Criminology

شناسه افزوده: لطفعلی‌زاده مهرآبادی، الهه، ۱۳۷۰ -

رده بندی کنگره: HV۶۰۲۵

رده بندی دیویی: ۳۶۴

شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۵۲۲۶۳

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فایا

نام کتاب: مختصر جرم‌شناسی

نام نویسنده: دکتر شیرین بیات، دکتر الهه لطفعلی‌زاده

ناشر: انتشارات دایبانان دانا

نوبت چاپ: دوم

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شماره استاندارد بین‌المللی کتاب (شابک): ۹۷۸-۶۲۲-۹۱۰۷۹-۰-۴

International Standard Book Number (ISBN): 978-622-91079-0-4

مرکز پخش:

تهران- پاسداران- خیابان شهید کلاهدوز- بین دیباجی و یار محمدی- نبش حافظ- ساختمان بانک اقتصاد نوین-

پلاک ۱- طبقه ۱- واحد ۳

تلفن: ۰۲۱-۲۲۵۸۴۹۰۰

خرید کتاب با تخفیف ویژه از سایت‌های اینترنتی: dadbanan.com

برای اطلاع از قیمت کیو آر کد را اسکن کنید <<

هرگونه الگوبرداری از سبک و سیاق، تکثیر و یا چاپ (حتی عرضه در فضای مجازی) کل یا قسمتی از کتاب‌های انتشارات دایبانان دانا بدون اجازه کتبی ناشر شرعاً حرام و قانوناً ممنوع است و متخلف براساس قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی تحت پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

کلیات جرم‌شناسی

- ۱۰.....تعریف جرم‌شناسی
- ۱۱.....ضرورت وجود دانش جرم‌شناسی
- ۱۵.....اخلاق‌گرایی
- ۱۷.....اصل ضرر
- ۱۹.....پدر سالاری یا قیم مآبی

فصل اول: جرم‌شناسی کلاسیک

- ۲۲.....تولد جرم‌شناسی کلاسیک
- ۲۷.....دیدگاه فایده‌گرا
- ۳۲.....دیدگاه سزادهنده
- ۳۶.....مکتب نئوکلاسیک
- ۳۷.....دستاوردهای مکتب کلاسیک

فصل دوم: جرم‌شناسی اثباتی

- ۴۰.....مکتب اثباتی (تحقیقی)
- ۴۲.....اندیشه‌های مکتب اثباتی
- ۴۶.....اثبات‌گرایی زیستی
- ۵۳.....اثبات‌گرایی روانی
- ۶۴.....دفاع اجتماعی
- ۶۷.....جایگاه اندیشه‌های مکتب تحقیقی در قانون
- ۶۹.....نقد اندیشه‌های اثبات‌گرایی

فصل سوم: اصلاح و درمان/بازپروری

- ۷۲..... اصلاح و درمان‌بازپروری
- ۷۳..... دستاوردهای اصلاح و درمان
- ۸۱..... شیوه‌های بازپروری
- ۸۳..... جایگاه اندیشه‌های اصلاح و درمان در قانون
- ۸۵..... نقد اندیشه‌های بازپرورانه

فصل چهارم: پیشگیری

- ۹۰..... پیشگیری
- ۹۳..... پیشگیری رشدمدار
- ۹۹..... پیشگیری وضعی
- ۱۰۷..... مبنای نظری پیشگیری وضعی
- ۱۱۰..... ماهیت اقدامات پیشگیرانه وضعی
- ۱۱۲..... انعکاس آموزه‌های پیشگیری وضعی در قانون
- ۱۱۵..... نقد پیشگیری وضعی

فصل پنجم: نظریات جامعه‌شناختی

- ۱۲۲..... نظریات جامعه‌شناختی
- ۱۲۴..... جغرافیای جنایی
- ۱۲۹..... اندیشه‌های امیل دورکیم (۱۸۵۸-۱۹۱۸)
- ۱۴۴..... مکتب شیکاگو
- ۱۵۰..... کنترل اجتماعی
- ۱۵۳..... معاشرت ترجیحی
- ۱۵۶..... نظریه فشار (نظریه اهداف و ابزار)
- ۱۵۸..... خرده‌فرهنگ‌های بزهکاری
- ۱۶۳..... تقلید

- ◀ انعکاس نظریات جامعه‌شناختی در قانون..... ۱۶۴
- ◀ نقد نظریات جامعه‌شناختی ۱۶۷

فصل ششم: جرم‌شناسی ریسک مدار

- ◀ جرم‌شناسی ریسک‌مدار ۱۷۰
- ◀ مشخصه‌های جرم‌شناسی ریسک‌مدار ۱۷۱
- ◀ گفتمان رایج در بازگشت به کیفر ۱۷۶
- ◀ نظریه پنجره‌های شکسته و سیاست تسامح صفر ۱۷۶
- ◀ گفتمان سه ضربه ۱۷۹
- ◀ داروینیسیم اجتماعی ۱۸۰
- ◀ جرم‌شناسی خودی و غیر خودی ۱۸۱
- ◀ جایگاه رویکرد ریسک‌مدار در قانون ۱۸۴
- ◀ نقد رویکرد ریسک‌مدار ۱۸۸

فصل هفتم: جرم‌شناسی واکنش اجتماعی

- ◀ واکنش اجتماعی ۱۹۲
- ◀ نظریه برچسب زنی ۲۰۰
- ◀ جرم‌شناسی مارکسیستی ۲۰۷
- ◀ جرم‌شناسی فمینیستی ۲۱۱
- ◀ جایگاه اندیشه‌های واکنش اجتماعی در قانون ۲۲۰
- ◀ نقد اندیشه‌های واکنش اجتماعی ۲۲۲

فصل هشتم: عدالت ترمیمی

- ۲۲۷..... عدالت ترمیمی
- ۲۳۱..... مفهوم جرم از نگاه عدالت ترمیمی
- ۲۳۲..... فرایندی ترمیمی و تعاملی
- ۲۵۰..... انعکاس عدالت ترمیمی در قانون
- ۲۵۶..... نقد عدالت ترمیمی

فصل نهم: بزهدیده‌شناسی

- ۲۶۳..... بزهدیده شناسی
- ۲۶۴..... تعریف بزهدیده و گونه‌های بزهدیدگی
- ۲۶۸..... بزهدیده‌شناسی علمی (اثباتی یا کلاسیک)
- ۲۷۲..... بزهدیده شناسی حمایتی
- ۲۸۰..... کمک به بزهدیده
- ۲۸۵..... جایگاه بزهدیده شناسی در قانون
- ۲۹۲..... نقد بزهدیده شناسی حمایتی

سخن مؤلف

دانش جرم‌شناسی، دانشی گسترده است که در آن ردپای علوم مختلفی از جمله حقوق کیفری، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و... به چشم می‌خورد. گستردگی و پراکندگی مطالب این رشته و تولد هر روزه مطلب و طرحی نو در آن، نگارش کتابی که بتوان آن را پوشش‌دهنده تمامی مطالب و نظریات جرم‌شناختی دانست، دشوار و شاید ناممکن ساخته است. در حال حاضر بسیاری از کتاب‌های جرم‌شناختی موجود، در قالب ترجمه بوده که به تجربه اینجانب، فهم آن در مقایسه با آثار تألیفی، برای دانشجویان چندان آسان نیست. در نوشتار حاضر، تلاش شده تا کتابی مختصر و مفید فراهم آید که با زبانی ساده به بیان مباحث کلیدی دانش جرم‌شناسی بپردازد. از آن جایی که نیاز دانشجویان به منبعی برای موفقیت در آزمون ورودی دانشگاه‌ها، در سال‌های اخیر نیز قابل‌توجه بوده و به دفعات با پرسش در خصوص منبع این درس روبرو بوده‌ام، آزمون سال‌های پیشین نیز مورد توجه قرار گرفته است. در گزینش و چیدمان مطالب ضمن تلاش برای حفظ ارتباط منطقی میان فصل‌ها، در ابتدای راه به معرفی دانش جرم‌شناسی و ضرورت وجود آن و برخی مبانی جرم‌انگاری پرداخته شده که به دلیل رنگ و بوی فلسفی این مباحث، تحت‌تأثیر آموزه‌های اساتید گرانقدر در درس فلسفه حقوق مقطع دکترا و کتاب فلسفه حقوق هوساک که چند فصل از آن توسط مؤلفین ترجمه شده و آماده نشر می‌باشد، به رشته تحریر درآمده، در ادامه دو پارادایم اصلی سزادهی و فایده‌گرایی مطرح گردیده و سپس با طرح مکتب اثباتی، جرم‌شناسی علمی معرفی شده و از آن جا که در این مکتب، مجرم بیماری نیازمند درمان توصیف می‌شود، فصل بعد به مکتب اصلاح و درمان اختصاص یافته است. با شکست اصلاح و درمان، بازپروری به فراموشی سپرده شده و تمرکز بر موقعیت به جای فرد در کنترل جرم مورد توجه قرار گرفت. امری که در پیشگیری وضعی بدان پرداخته شده و از آنجایی که در مکتب اثباتی در کنار علل زیستی و روانی، به علت اجتماعی نیز اشاره می‌شود، پس از پیشگیری وضعی در قالب نظریات جامعه‌شناختی به پیشگیری اجتماعی و علل اجتماعی بزهکاری اشاره شده است. در دو فصل دیگر نیز

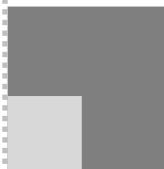
در ادامه گفتمان‌های رایج پس از شکست اصلاح و درمان، جرم‌شناسی ریسک مدار و جرم‌شناسی انتقادی مطرح شده که در موضوع اخیر با توجه به کثرت مطالب، ضمن اشاره به مباحثی چون جرم‌شناسی محکومان و آسیب اجتماعی‌شناسی به طرح جرم‌شناسی مارکسیسم و فمینیسم و نظریه برجسب زنی بسنده شده و در پایان با دو گرایش نسبتاً نوین عدالت ترمیمی و بزه‌دیده‌شناسی کار به اتمام رسیده تا به بضاعت خویش کتابی جهت مطالعه درس جرم‌شناسی در مقطع کارشناسی و منبعی برای مطالعه این درس برای موفقیت در آزمون دکترا فراهم آید، امری که بدون همکاری و همراهی دلسوزانه دوست و همکار عزیزم خانم الهه لطفعلی‌زاده میسر نبود.

بر خود لازم می‌دانم از اساتید گرانقدر حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، آقایان دکتر فیروز محمودی جانکی و دکتر عباس شیری و سرکار خانم دکتر شهلا معظمی که الفبای جرم‌شناسی را از ایشان آموخته و افتخار شاگردیشان را داشته‌ام، تشکر و قدردانی نمایم. در ادامه باید از استاد فرزانه علم و اخلاق، جناب دکتر علی حسین نجفی ابرند آبادی، قدردانی نمایم که نمی‌توان در این حوزه دستی بر قلم برد و کلامی بر زبان آورد و خود را مدیون تلاش‌ها و زحمات دلسوزانه ایشان ندانست که بی‌تردید سهم غیرقابل‌انکاری در بالندگی جامعه جرم‌شناسی ایران، داشته‌اند.

در پایان از تمامی پژوهشگرانی که با مطالعه آثارشان توفیق نگارش این کتاب حاصل گردیده، قدردانی می‌نمایم. این نوشتار، نهال نوپایی است که آرزوست با پیشنهادات و انتقادات علاقمندان و پژوهشگران این حوزه، به درختی پربار تبدیل شود.

شیرین بیات

کلیات جرم‌شناسی

◀ تعریف جرم‌شناسی

جرم‌شناسی^۱ به‌عنوان یک دانش میان‌رشته‌ای، همان‌گونه که از نام آن برمی‌آید، دانش مطالعه جرم است.^۲ در حقیقت، جرم‌شناسی به دنبال آن است تا با مطالعه و تحلیل جرم، مجرم، محیط اجتماعی و موقعیت‌های پیش‌جنایی به شناسایی علل و عوامل بزهکاری پرداخته و در واقع معمای ارتکاب بزه را رازگشایی کند و پی به علت ارتکاب جرم و تکرار آن ببرد.^۳ همین امر، سبب شده تا یافته‌های این دانش، کاربردی بوده و در مسیر پیشگیری و کنترل جرم مورد استفاده قرار بگیرد.^۴ بنابراین، عده‌ای، پایه و اساس جرم‌شناسی را مطالعه علل وقوع جرم و برخی مطالعه شخص بزهکار می‌دانند. در این میان، برخی توجه خود را معطوف به بزه‌دیده جرم نموده و برخی با توجه به آنکه پدیده مجرمانه، واکنش اجتماعی را دربردارد، موضوع مورد مطالعه جرم‌شناسی را به واکنش‌های اجتماعی در برابر جرم و امور مرتبط با این حوزه از جمله قانون‌گذاری و تعیین کیفر و شیوه اجرای آن نیز تعمیم می‌دهند.

در یک تقسیم‌بندی کلی، جرم‌شناسی به دو شاخه تقسیم می‌شود؛ شاخه نظری و شاخه کاربردی. در شاخه جرم‌شناسی نظری گاهی با مطالعه نظریات

1. Criminology

۲. توپینار، انسان‌شناس فرانسوی در اواخر قرن نوزدهم نخستین فردی بود که این اصطلاح را به کار برد اما گاروفالو در سال ۱۸۸۵ با انتشار کتابی به نام جرم‌شناسی، آن را به‌عنوان یک دانش به جهانیان معرفی کرد.

۳. علم جرم‌یابی که تحت عنوان واحد درسی پلیس علمی در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود، به شناخت روش‌های ارتکاب و شناسایی آثار جرم اختصاص دارد و با جرم‌شناسی که به دنبال یافتن علت وقوع جرم است، تفاوت دارد.

۴. نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین، از جرم تا آسیب اجتماعی‌شناسی، مجله تحقیقات حقوقی، ۱۳۹۰، ش ۵۶.

جرم‌شناسان به طور کلی به تبیین پدیده مجرمانه یا مطالعه عوامل ارتکاب جرم می‌پردازیم که بدان جرم‌شناسی نظری عمومی گفته می‌شود و گاه با توسل به آموزه‌های یک دانش خاص مثلاً زیست‌شناسی، روان‌شناسی یا جامعه‌شناسی به سراغ تحلیل پدیده‌های مجرمانه و علّت‌یابی آن می‌رویم که بدان جرم‌شناسی اختصاصی^۱ گفته می‌شود. در واقع، جرم‌شناسی نظری، بخش مبنایی و علمی جرم‌شناسی محسوب می‌شود؛ اما جرم‌شناسی کاربردی که مشتمل بر سه حوزه حقوقی، بالینی و پیشگیری است؛ با هدف کلی مبارزه با جرم به ترتیب به بررسی و آسیب‌شناسی قوانین و نهادهای حقوقی و سیاست‌های جنایی، اصلاح و درمان بزهکاران و پیشگیری از وقوع یا تکرار جرم می‌پردازد^۲.

◀ ضرورت وجود دانش جرم‌شناسی

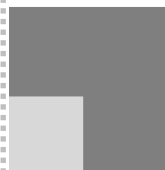
حقوق کیفری، کار خود را با تولّد جرم در قانون و وقوع یک پدیده مجرمانه آغاز می‌کند و در تمرکز بر پدیده مجرمانه، در دایره بسته تعریف شده از سوی قانون‌گذار، حرکت کرده و سپس با تشخیص عنوان مجرمانه یک رفتار، تعیین مسئولیت کیفری مرتکب، تعیین مجازات و شیوه اجرای آن، کار خود را تمام شده می‌داند. حال آنکه جرم‌شناسی به دنبال درک چرایی وقوع یک رفتار مجرمانه یا همان پی بردن به علل وقوع رفتار و تلاش برای پیشگیری و کنترل

۱. به ترتیب ذکرشده، می‌توان از زیست‌شناسی جنایی، روان‌شناسی جنایی و جامعه‌شناسی جنایی به عنوان زیرمجموعه‌های جرم‌شناسی اختصاصی یاد کرد.

۲. شاخه دیگری از جرم‌شناسی تحت عنوان جرم‌شناسی انتقالی (translational criminology) به‌تازگی مطرح شده است. این گرایش در صدد از بین بردن موانع بین تحقیقات جرم‌شناسی نظری و جرم‌شناسی کاربردی از طریق ایجاد یک رابطه پویا و دوسویه بین تحقیق و عمل است. پژوهشگران در این فرآیند دوسویه، تأثیر یافته‌های نظری را ارزیابی می‌کنند و کارشناسان نیز با ارائه مشاهدات جدید خود محرک و انگیزه خوبی برای تحقیقات نظری فراهم می‌کنند.

فصل اول

جرم شناسی کلاسیک

◀ تولد جرم‌شناسی کلاسیک

با آغاز انحراف در مسیحیت و اقتدار شدید کلیسا، اندیشمندانی در دوره رنسانس پا به عرصه نهادند که با انتقاد شدید از وضعیت موجود، تلاش داشتند که مبانی فکری جدیدی بر اساس عقلانیت و خردورزی انسان، ایجاد کنند. آنان به توانایی ذهن بشر برای تنظیم مناسبات اجتماعی، ایمان داشتند. چنین نگرشی با دغدغه اصلاح نظام کیفری موجود، به دنبال تحدید اختیارات دولت‌ها و تأکید بر حقوق و آزادی‌های فردی، آغازگر عصری شد که از آن به دوره کلاسیک جرم‌شناسی یاد می‌شود. این دوره، نخستین تلاش علمی بشر با رویکردی انتقادی نسبت به وضعیت حاکم در دوره قرون وسطی قلمداد می‌شود. جرم‌شناسی کلاسیک که منظور از آن اشاره به اندیشه‌های حاکم بر همین دوره است، در حقیقت در مخالفت با تبیین‌های ماوراءالطبیعی از جرم و مجازات و در تلاش برای عقلانی جلوه دادن و توجیه و تئوریزه کردن جرم و مجازات متولد شد. اندیشمندان این دوره به دنبال چرایی وقوع جرم نیستند، اندیشه‌های آنان بیشتر رنگ و بوی فلسفی داشته و به دنبال انسانی کردن حقوق کیفری و حذف مجازات‌های خشن و غیر انسانی و تحدید خودکامگی‌های دولت‌ها و قضات و تضمین حقوق و آزادی‌های فردی می‌باشد. شاید از همین روست که به حق،

برخی معتقدند نباید از این دوره تحت عنوان جرم‌شناسی کلاسیک یاد کرد، بلکه باید آن را دوره سایه جرم‌شناسی یا پیشاجرم‌شناسی نامید.^۱

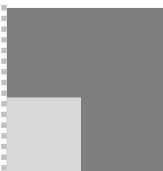
سزار بکاریا، اندیشمند بزرگ ایتالیایی با اثر ارزشمند خود، تحت عنوان «رساله جرایم و مجازات‌ها»^۲، بنیانگذار این جریان فکری محسوب می‌شود. در دوره اقتدار کلیسا، سرکشی و انتقاد وی نسبت به وضعیت موجود، اقدامی بس مخاطره‌آمیز بود، وضعیتی که سبب شد، کتاب وی سالها بدون نامی از وی منتشر گردد. اثر وی که به منشور انقلاب کیفری و منبع حقوق کیفری مدرن، شهرت دارد، بر قانون‌مندی و قانون‌گرایی در حقوق کیفری تأکید ورزیده است. امری که تحت عنوان اصل قانونی بودن جرم و مجازات به عنوان سنگ‌بنای اساسی حقوق کیفری، مورد توجه نظام‌های حقوقی قرار گرفت. اصلی که با هدف جلوگیری از خودسری‌ها و خودکامگی اربابان قدرت، تلاش داشت تا تعیین کیفر را به طور انحصاری در اختیار قانون‌گذار قرار دهد و به موجب آن نتوان هیچ رفتاری را مورد مجازات قرار داد، مگر آنکه پیش از وقوع آن، جرم شناخته شده و برای آن مجازات مشخصی تعیین شده باشد. با انحصار تعیین کیفر توسط قانون‌گذار، دیگر وظیفه قاضی تنها یافتن عنوان مجرمانه رفتار

۱. شیری، عباس، تقریرات درس جرم‌شناسی، مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، به نگارش الهام جعفرپور صادق، ۹۱-۱۳۹۰، ص ۲۳.

۲. برای مطالعه بیشتر ر.ک به بکاریا، سزار، رساله جرایم و مجازات‌ها، ترجمه محمدعلی اردبیلی، نشر میزان، ۱۳۷۶.

فصل دوم

جرم شناسی اثباتی

◀ مکتب اثباتی (تحقیقی)^۱

اندیشه‌های مکتب اثباتی (تحقیقی)، در تقابل با مکتب کلاسیک، بر این مبنا شکل گرفت که انسان، فاقد آزادی اراده بوده و به اجبار تحت تأثیر برخی عوامل خارج از کنترل، به سمت ارتکاب جرم سوق پیدا می‌کند؛ از این رو مسئولیت اخلاقی که در مکتب کلاسیک، توجیه‌کننده مجازات مجرمان بود، در این دیدگاه، جای خود را به جبرگرایی داد. ظهور فلسفه آگوست کنت و رواج آن در اروپا و انتقاد از مکتب کلاسیک، تولد مکتب اثباتی را به دنبال داشت. دوره‌ای که بشر از رهگذر مشاهده و روش تجربی و پرهیز از علت‌یابی‌های ماوراءالطبیعی حوادث، به توصیف و چراجویی پدیده‌های طبیعی از جمله وقوع جرم پرداخت. در واقع، تولد جرم‌شناسی مدرن، مقارن با ظهور مکتب پوزیتیویسم، جرم‌شناسی اثباتی یا همان جرم‌شناسی علمی است که در آن، جرم‌شناسی، روشی تجربی، مبتنی بر مشاهده و آزمایش پیدا می‌کند و اندیشمندان علوم اجتماعی را به این نگرش سوق می‌دهد که جهان اجتماعی نیز از همان قواعد جهان طبیعی پیروی می‌نماید، بدین ترتیب که هر علتی، معلولی دارد و تعیین‌کننده‌های علی رفتار، قابل شناسایی می‌باشند. از این رو، در پژوهش‌های مبتنی بر روش تجربی، اعتبار یک نظریه منوط به تایید آن نظریه بر اساس یافته‌های علمی و میدانی و قابل آزمایش است.

1. positivism

تأثیر نظریه جنجالی داروین را نیز در ایجاد مکتب تحقیقی نمی‌توان نادیده گرفت. نظریه تحول انواع یا «ترنسفورمیسم» در تضاد با نظریه ثبات انواع یا «فیکسیسم» بر این باور استوار بود که خلقت مستقلی در ایجاد هر یک از جانداران وجود ندارد و جانداران فعلی، هریک تکامل یافته گونه قبل از خود و پیرو تحول یک سرمنشأ یعنی یک موجود تک سلولی می‌باشند^۱. این تفکر مبنای نظریات آغازین اثبات‌گرایی زیستی قرار گرفت.

اثبات‌گرایی، دانشمندان علوم تجربی را به عنوان مشاهده‌گرانی بی‌طرف برای تطبیق قوانین طبیعی بر رفتار مجرمانه انسان‌ها معرفی نمود که تلاش می‌کنند با روش‌هایی چون آزمایش و طرح‌های پیمایشی، علل زیستی و روانی رفتارها را کشف کنند^۲. اثبات‌گرایان در پی چرایی وقوع جرم، دو عامل را به عنوان عامل اصلی مورد توجه قرار داده‌اند؛ عوامل زیستی و دیگری عوامل روانی. بدین ترتیب دو رویکرد مهم موجود در این مکتب، اثبات‌گرایی زیستی و اثبات‌گرایی روانی

۱. الهام، برهانی، پیشین، صص ۶۳-۶۴.

۲. در کلیه پژوهش‌های میدانی باید از دو گروه گواه و آزمایشی استفاده نمود. گروه آزمایشی از افرادی تشکیل می‌شود که در شرایط خاص آزمایش قرار می‌گیرند و آثار متغیر مستقل روی آنان مورد مطالعه قرار می‌گیرد، اما گروه گواه یا کنترل، شامل کسانی است که با وجود برخورداری از همان کیفیات گروه آزمایشی، تحت شرایط آزمایش واقع نمی‌شوند. بنابراین تغییراتی که در اثر متغیر مستقل به وجود می‌آید با مقایسه دو گروه مذکور قابل مطالعه می‌باشد.

است که تفاوت‌های فردی مرتبط با عوامل زیستی، روانی و ارتباط آن با پدیده مجرمانه را مورد آزمون قرار می‌دهند.

◀ اندیشه‌های مکتب اثباتی

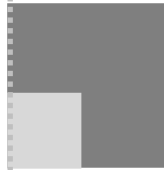
مهم‌ترین نمود اثبات‌گرایی، توجه به شخص مجرم و تحلیل ویژگی‌های او به جای تمرکز صرف بر مفهوم جرم است. اثبات‌گراها، جرم را یک بیماری اجتماعی تلقی می‌کنند و معتقدند انسان در اعمال و رفتار خود، مجبور و فاقد آزادی است و اساساً اعمال و رفتار انسان توسط نیروهایی خارج از کنترل مستقیم او شکل می‌گیرند. بنابراین، در این مکتب، علت جرم، نه در گزینش‌های فردی^۱، بلکه در نارسایی‌ها و آسیب‌های زیستی و روانی فرد جستجو می‌شود.

به دنبال این نگاه به مفهوم جرم و ماهیت مجرم، واکنشی که در برابر رفتار کجروانه بایستی صورت بگیرد، درمان است. عدالت درمانی از طریق تشخیص پزشکی متناسب با ویژگی‌های هر فرد و پاسخ‌های نامعین تا زمان درمان فرد بیمار، راهکار مقابله با کجروهاست. با این دیدگاه، دیگر تنها ماهیت رفتار مجرمانه تعیین‌کننده سول مدت مجازات نخواهد بود، بلکه در این خصوص باید بر تشخیص پزشکی و دسته‌بندی انجام گرفته در خصوص مجرم (برای مثال،

۱. این امر، در تقابل با نظریات خردمحوری چون نظریه انتخاب عقلانی است که در آن مجرم، فردی حسابگر و هدفمند توصیف می‌شود که ارتکاب جرم، ثمره گزینش آزادانه و محاسبه‌شده وی می‌باشد.

فصل سوم

اصلاح و درمان / بازپروری

◀ اصلاح و درمان^۱ یا بازپروری^۲

نگرش مکاتب تحقیقی و دفاع اجتماعی نسبت به مفهوم جرم و مسئولیت افراد بدین نحو که بزهکاران به علت عوامل خارج از اراده مرتکب جرم می‌شوند و درواقع بیمار بوده و به جای مسئولیت اخلاقی، دارای مسئولیت اجتماعی هستند، موجب ظهور نظریات اصلاح و درمان در قرن بیستم شد. تفکر اصلاح و درمان راه مقابله با مجرمان را نه تحمیل کیفری دردناک به علت خطای گذشته بلکه درمان و بازگشت آن‌ها به جامعه و مهار خطری می‌داند که در آینده برای جامعه می‌توانند داشته باشند. از آن جا که فرایند اصلاح و درمان، مسیری طولانی و زمان‌بر بوده و باید در طول مجازات، فرد فرصت بازپروری و اصلاح را پیدا کند، در چنین نگرشی از مجازات حبس، به عنوان مجازاتی نسبتاً طولانی به جای مجازات‌های آنی استقبال شده و از این رو رفته‌رفته مجازات حبس آن هم با تغییراتی اساسی به عنوان مهم‌ترین ابزار اصلاحی در نظام‌های مختلف کیفری تبدیل به مجازات اصلی شد. بازپروری تا دهه ۷۰ میلادی در دوران اوج خود قرار داشت و پس از آن به علت مشکلات ناشی از اجرای مجازات زندان و نتایج آماری مبتنی بر عدم موفقیت در پیشگیری از تکرار جرم با شکست مواجه گردید.

1. Treatment

2 . Rehabilitation

گرچه، رویکرد اصلاح و درمان نسبت به بزهکاران، تنها اختصاص به قرن بیستم ندارد و در گذر تاریخ نیز می‌توان این آموزه را در آثار اندیشمندان قرون قبل، مانند افلاطون مشاهده نمود. افلاطون، کیفر را وسیله تهذیب اخلاقی و زدودن ناپاکی روح مجرمان می‌دانست^۱. هرچند نگرش او صرفاً با اجرای مجازات پیوند خورده است، ولی اصلاح‌گرایان در راستای اصلاح و درمان مجرمان، اعمال تدابیر متنوعی را در کنار مجازات پیش‌بینی می‌نمایند.

◀ دستاوردهای اصلاح و درمان

بازپروری در نقش یک کنترل‌کننده درونی به دنبال تبدیل فرد بزهکار به فرد بهنجار و مطیع قانون است. اصلاح و درمان یعنی اجرای برنامه مداوای روانی و اخلاقی، با رعایت شرایط لازم برای تامین امنیت جامعه، به منظور فراهم کردن سازش‌پذیری اجتماعی بزهکار (درمان و اصلاح جرم‌شناختی) و نیز اجرای برنامه‌های مداوای پزشکی درمورد بزهکار بیمار (درمان و مداوای پزشکی)^۲. پرسش در نظریات بازپروری این است که بعد از اجرای مجازات چه می‌شود؟ چگونه به اطمینان برسیم که مجازات به شیوه‌ای اجرا شده تا مرتکب دوباره به دامان جرم بازنگردد؟

۱. مظلومان، رضا، جامعه، جرم، مجازات و هدف، نوع و خصایص کیفرها، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۱۲، زمستان ۱۳۵۱، ص ۱۱۴.

۲. نجفی ابرنآبادی، علی‌حسین، هاشم بیگی، حمید، دانشنامه جرم‌شناسی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۳۳۴.

در اندیشه اصلاح و درمان، مشکلات مجرم به عنوان علت مستقیم بزهکاری پذیرفته می‌شود و این مشکلات بایستی توسط مقامات اجرایی برنامه‌های اصلاحی شناسایی شوند تا با رفع یا کاهش آن‌ها، میزان رفتار جنایی کاهش یابد. فرایند اصلاح مجرم طی سه مرحله صورت می‌گیرد؛ اول: استقرار احساس ناخوشایند از افکار و اعمال مجرمانه، دوم: فراگیری مهارت‌هایی که مجرم را قادر می‌سازد تا رفتارش را تغییر دهد، مانند کنترل خشم یا آموزش مهارت‌های حل مشکل و سوم: تشویق مجرم و کمک به او برای بازگشت به زندگی عادی غیرمجرمانه^۱. بدین ترتیب، دستاوردهای جرم‌شناسی اصلاح و درمان را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

نخست، فردی‌سازی مجازات‌ها. واکنش دستگاه عدالت کیفری، هنگامی می‌تواند به اصلاح و بازسازی مجرم و بازگشت وی به جامعه کمک کند که متناسب با شخصیت و ویژگی‌های فردی او باشد. این در حالی است که در دیدگاه کلاسیک سزادهی و بازدارندگی، تأکید بر تساوی همگان در برابر قانون بوده و ضابطه متناسب بودن مجازات، جرم ارتكابی است نه شخصیت مرتکب. بنابراین در این دیدگاه، دو فرد که با ویژگی‌های متفاوت مرتکب جرم مشابهی شده‌اند، به مجازات مشابهی محکوم خواهند شد، در حالی که در دیدگاه اصلاح

۱. غلامی، حسین، تکرار جرم بررسی حقوقی - جرم‌شناختی، تهران، میزان، چاپ اول، ۱۳۸۲، صص ۵۳ و ۲۷۲.

فصل چهارم

پیشگیری

◀ پیشگیری

یکی از دستاوردهای جرم‌شناسی نظری از رهگذر مطالعه چرایی جویی وقوع جرم، بحث قابل توجه پیشگیری است. پیشگیری در لغت به معنای مانع شدن و جلوگیری کردن آمده است، اما مراد از پیشگیری در مباحث جرم‌شناسی، هرگونه فعالیت سیاست جنایی است که هدف انحصاری یا جزئی آن محدود ساختن امکان پیشامد مجموعه اعمال جنایی از راه ناممکن ساختن یا دشوار نمودن یا کاهش وقوع آن می‌باشد.^۱ طبق ماده (۱) قانون پیشگیری از جرم، مصوب ۱۳۹۴، پیشگیری عبارتست از پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از میان بردن یا کاهش آن.

با توجه به جمعیت هدف و مخاطب اقدامات پیشگیرانه، ماهیت این اقدامات، نوع جرایم مورد نظر^۲ و یا ابتکار عمل در انجام اقدامات^۳ می‌توان از گونه‌های مختلفی از پیشگیری یاد کرد. با توجه به جمعیت مخاطب اقدامات پیشگیرانه، سه نوع پیشگیری مورد توجه قرار می‌گیرد که تحت عنوان پیشگیری نخستین، دومین و سومین از آن یاد می‌شود. در پیشگیری نخستین یا اولیه، هدف تدابیر

۱. گسن، ریموند، جرم‌شناسی کاربردی، ترجمه مهدی کی‌نیا، انتشارات مترجم، ۱۳۷۰، ص ۱۳۳.
۲. چنانچه اقدامات پیشگیرانه متوجه جرمی خاص باشد، پیشگیری خاص و چنانچه ناظر بر همه جرایم باشد، پیشگیری عام نامیده می‌شود.
۳. گاه در راستای پیشگیری، نهادهای متولی تنها به ذکر هشدار و اخطار اکتفا کرده و شهروندان را متولی اتخاذ اقدامات احتیاطی می‌دانند که به آن پیشگیری انفعالی در مقابل پیشگیری فعال گفته می‌شود که در آن نهادهای متولی با به کار بستن اقداماتی وارد عمل می‌گردند.

و اقدامات اتخاذ شده، کل جامعه است و در واقع متوالی آن سعی دارد تا با به‌کار بستن ظرفیت‌های موجود، مانع بزهکاری یا بزه‌دیدگی کل جامعه گردد و نگاه خاص یا ویژه‌ای به گروه یا قشر خاصی ندارد؛ در واقع، در این گونه پیشگیری نه سعی داریم تا با نام گذاردن افرادی تحت عنوان افراد دارای حالت خطرناک به عنوان بزهکار بالقوه، تدابیر نظارتی و سختگیرانه‌ای نسبت به آن‌ها برای پیشگیری از ارتکاب بزه داشته باشیم و نه با توجه به قشری خاص تحت عنوان گروه‌های آسیب‌پذیر یا بزه‌دیدگان بالقوه تلاش می‌کنیم تا برای پیشگیری از بزه‌دیدگی آن‌ها تدابیر حمایتی بیشتری نسبت به آنان در مقایسه با سایر افراد جامعه اعمال کنیم، بلکه اقدامات، شامل همگان صرف نظر از سن، جنس و شرایط خاص جسمانی آنان می‌گردد. در پیشگیری دومین یا ثانویه، هدف، گروه و قشر خاصی از جامعه است. در واقع با باور این مطلب که برخی افراد جامعه به لحاظ ویژگی‌های جسمی، روحی، سن و جنس و شرایط محیط زندگی خود، بیش از سایرین در معرض خطر بزهکاری یا بزه‌دیدگی قرار دارند، تلاش می‌کنیم تا تدابیری خاص و متفاوت را نسبت به آنان اتخاذ کنیم و متناسب با نیازها و شرایط هرگروه به گونه‌ای رفتار کنیم تا احتمال وقوع بزهکاری یا بزه‌دیدگی آنان کاهش یابد در واقع در این گونه پیشگیری، جمعیت مخاطب، بزهکاران یا بزه‌دیدگان بالقوه، از جمله کودکان در معرض خطر است. پیشگیری سومین یا ثالث ناظر بر وضعیت پس از ارتکاب بزه و بزه‌دیدگی است، جایی که

اقدامات صورت گرفته در دو گونه قبل، موفق نبوده و نتوانسته مانع از وقوع جرم شود. هدف این اقدامات پیشگیرانه، بزهکاران و بزه‌دیدگان بالفعل است. در این گونه، تلاش می‌شود تا با اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم، از تکرار بزهکاری و بزه‌دیدگی جلوگیری شود. در واقع با پیش‌گرفتن اقدامات متناسب، در صد هستیم از مزمن شدن وضعیت پیش‌آمده جلوگیری کنیم.

اما فارغ از مخاطب اقدامات پیشگیرانه، با توجه به طیف اقدامات اتخاذ شده، می‌توان از دو گونه پیشگیری کیفری و پیشگیری غیرکیفری سخن گفت. در گونه نخست، نظام عدالت کیفری به دنبال پیشگیری از طریق پاسخ‌های کیفری و اقدامات قهرآمیز و مجازات مرتکب می‌باشد. از آن‌جا که در این فرایند، پلیس، دادگستری، مراکز زندان و کانون‌های اصلاح و تربیت، نقش اساسی را برعهده دارند و در واقع دستگاه قضایی متولی اصلی آن محسوب می‌شود، می‌توان این گونه پیشگیری را تحت عنوان پیشگیری قضایی نیز توصیف نمود. هرچند برخی از حقوقدانان معتقدند که این نوع پیشگیری اساساً، پیشگیری به مفهوم جرم‌شناختی آن نبوده^۱ و صحبت از پیشگیری کیفری اشاره به همان کارکرد

۱. از همین رو و با توجه به صلاحیت انحصاری دولتها در اتخاذ تدابیر پیشگیرانه کیفری، غالباً اسناد بین‌المللی در حوزه پیشگیری بر گونه‌های دیگر پیشگیری، غیر از پیشگیری کیفری تمرکز داشته‌اند.

فصل پنجم

نظریات جامعه‌شناختی

◀ نظریات جامعه‌شناختی

پس از مطالعات اگوست کنت در قرن هجدهم به تدریج در مسیر رازگشایی وقوع پدیده مجرمانه، در حوزه جامعه‌شناسی جنایی^۱، توجه به سمت عوامل اجتماعی معطوف شد. تغییر نگرش رخ داده به این معنا بود که باید علت و چرایی وقوع جرم را در عواملی غیر از عوامل زیستی و روانی فردی جستجو کرد. در حقیقت در جامعه‌شناسی جنایی به عنوان یکی از شاخه‌های اختصاصی در جرم‌شناسی نظری، به دنبال آن هستیم تا با یافته‌ها و آموزه‌های دانش جامعه‌شناسی به پرسش چرا جرم اتفاق می‌افتد، پاسخ دهیم. هر چند در تغییر کانون توجه جرم‌شناسان از عوامل زیستی و روانی به سمت علل اجتماعی، دو نگاه وجود دارد. نگاهی که نقش علل زیستی و روانی را نادیده گرفته و انکار می‌کند و نگاه دیگری که ضمن پذیرش تأثیر این عوامل، کانون توجه خود را بر علل جامعه‌شناختی قرار می‌دهد. با روی کار آمدن جامعه‌شناسی جنایی، در تبیین وقوع پدیده مجرمانه، علل جامعه‌شناختی مورد توجه قرار گرفت و نظریات متعددی با تأکید بر نقش عوامل اجتماعی مطرح شد که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره خواهد شد. در همین راستا، در حوزه جرم‌شناسی کاربردی، پیشگیری اجتماعی یا جامعه‌مدار تلاش دارد تا با استفاده از همین

۱. لازم به ذکر است، جامعه‌شناسی جنایی با جامعه‌شناسی کیفری تفاوت دارد. حوزه اخیر، زیرمجموعه جامعه‌شناسی حقوقی بوده و به مطالعه و تحلیل جامعه‌شناختی فرایند قانونگذاری، کارآیی کیفر و ارزیابی عملکرد دستگاه کیفری نزد عموم جامعه می‌پردازد.

یافته‌های نظریات جامعه‌شناختی و با تأکید بر نقش عوامل محیطی و اجتماعی، مانع وقوع جرم یا تکرار آن گردد. در حقیقت، پیشگیری جامعه‌مدار یا اجتماعی^۱ که در یک تقسیم‌بندی می‌توان آن را به دو سطح خرد و کلان تقسیم کرد؛ عبارتست از مجموعه اقدامات و تدابیر کنشی که در سطح اجتماع و یا جامعه اتخاذ می‌شوند. اگر هدف این تدابیر، تغییر در وضعیت رفاه، بهبود کیفیت زندگی و نیز تمرکز بر ساختارهای توسعه‌ای (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) باشد، می‌توان آن را در راستای توانمندسازی جامعه و کاهش عوامل جرم‌زا، پیش‌گیری اجتماعی در سطح کلان دانست و در مقابل، اگر هدف این راهبردها و تدابیر، تغییر شرایط محلی/منطقه‌ای جهت پیشگیری از بزهکاری، بزه‌دیدگی و کاهش ناامنی باشد، به منزله پیشگیری اجتماعی در سطح خرد یا همان پیشگیری محله‌مدار/ منطقه‌مدار^۲ خواهد بود.^۳ در مسیر سخن از نظریات جامعه‌شناختی، ابتدا اشاره مختصری به نخستین توجه اندیشمندان به نقش عوامل محیطی و جغرافیایی در قالب مکتب جغرافیای جنایی خواهیم داشت و سپس گذری بر اندیشه‌های امیل دورکیم داشته و در ادامه به مکتب شیکاگو و مهم‌ترین نظریات آن خواهیم پرداخت.

1 . social prevention

2 .Community prevention

۳. برای مطالعه بیشتر ر.ک به رایجیان اصلی، مهرداد، رهیافتی نو به بنیانهای نظری پیشگیری از جرم، مجله حقوقی دادگستری، ش ۴۸ و ۴۹.

◀ جغرافیای جنایی

در میان جرم‌شناسان، غالباً مطالعات آدلف کتله^۱، ریاضی‌دان بلژیکی و میشل گری^۲، قاضی فرانسوی پیرامون تأثیر محیط اجتماعی در وقوع بزهکاری، به عنوان نقطه آغاز تبیین‌های اجتماعی جرم‌شناسی تلقی می‌شود. کتله و گری در نیمه اول قرن نوزدهم از طریق مطالعات میدانی، مشاهده و استفاده از آمار جنایی، میان محیط و اقلیم آب و هوایی با وقوع جرم، ارتباط برقرار نمودند. تحلیل آمارهای جنایی درباره میزان جرم و نوع بزهکاری در یک بازه پنج ساله در کشور فرانسه توسط آن‌ها منتهی به استخراج دو قانون شد:

قانون اول، ثبات و استمرار بزهکاری: با مشاهده این آمارهای پنج ساله دریافتند، نرخ جرم همواره دارای ثبات است و نوسان کمی دارد؛ به عبارت دیگر، بزهکاری حرکتی ثابت و مستمر داشته و بنابراین جرم، ذاتی اجتماع است و تلاش برای از بین بردن کامل آن بیهوده خواهد بود. براساس قانون ثبات و دوام جرم، می‌توان پیش‌بینی نمود که در سال‌های آینده، جامعه با چه نرخ از بزهکاری به طور تقریبی روبه‌رو خواهد شد.

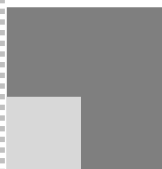
قانون دوم، قانون حرارتی جرم: آدولف کتله با تحلیل آمارهای جنایی در یک دوره خاص، نتایج تحقیقات خود را در قالب یک اطلس جنایی بدین شکل

1 .Adolphe Quetelet

2 . Michel Guerry

فصل ششم

جرم شناسی ریسک مدار

جرم‌شناسی ریسک‌مدار^۱

جرم‌شناسی اصلاح و درمان با هدف اصلاح و جامعه‌پذیرسازی بزهکاران طی چند دهه با روی کارآمدن دولت‌های رفاه از استقبال خوبی برخوردار شد و در دهه ۶۰ میلادی به اوج رونق خود رسید؛ اما از دهه هفتاد میلادی به آرامی، جذابیت خود را از دست داد. برنامه‌های اصلاح محور به دلایل متعددی آن گونه که در پایان فصل بازپروری بدان اشاره شد، با شکست مواجه شده و کارنامه ضعیفی در کاهش و کنترل نرخ بزهکاری از خود برجای گذاشت. به دنبال شکست رویکرد اصلاح محور و به دنبال آن رشد فزاینده نرخ بزهکاری، احساس ناامنی در میان افراد جامعه تشدید و برقراری امنیت، به دغدغه اصلی مردم تبدیل شد. رویکرد سیاسی و رسانه‌ای به پدیده بزهکاری و دلایل اقتصادی نیز در تقویت حس ناامنی و افزایش تقاضا برای امنیت از سوی مردم سهم قابل توجهی داشت.^۲ رفته‌رفته، امنیت در کانون توجه جرم‌شناسان قرار گرفته و گرایش دولت‌ها از رفاه محوری و اصلاح بزهکار به امنیت‌محوری و تنبیه و سرکوب بزهکار متمایل شد. این گرایش، سبب پدیدار شدن جنبش‌هایی سرکوبگر تحت عنوان جنبش‌های بازگشت به کیفر شد، جنبش‌هایی که از یکسو نظارت بر مجرم، گروه‌های بزهکار و افراد در معرض خطر بزهکاری یا انحراف را

1. risk oriented- criminology

۲. برای مطالعه بیشتر دلایل روی کارآمدن جنبش‌های بازگشت به کیفر، ر.ک به کاشفی اسماعیل زاده، حسن، جنبش‌های بازگشت به کیفر، فصلنامه الهیات و حقوق، ۱۳۸۴، ش ۱۵ و ۱۶.

تشدید کرده و از سوی دیگر، اهدافی چون بازپروری، اصلاح و درمان را به دست فراموشی سپردند. نتیجه این گرایش‌ها، گسترش شبکه کنترل اجتماعی دولتی^۱ (Net widening) و محدودسازی و گاه نادیده‌گرفته شدن حقوق و آزادی‌های فردی از جمله اصل برائت، دادرسی عادلانه، حق برخورداری از رفت و آمد و داشتن حریم خصوصی می‌باشد. در این گرایش جدید، جرم‌شناسان از عباراتی نظیر تسامح صفر، عدالت سنجشی^۲، تخمینی^۳ یا جرم‌شناسی ریسک‌مدار و امنیت‌مدار استفاده کرده‌اند. در این فصل به بررسی مشخصه‌ها و آثار جرم‌شناسی ریسک‌مدار که از آن تحت عنوان عدالت سنجشی یا تخمینی نیز یاد می‌شود، خواهیم پرداخت.

◀ مشخصه‌های جرم‌شناسی ریسک‌مدار

همان‌گونه که اشاره شد، تحت تأثیر تحولات جهانی با مطرح شدن گونه جدیدی از جرم‌شناسی، هدف اصلاح و درمان و بازپروری بزهکار به دست

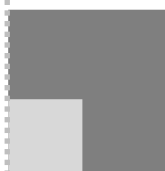
۱. در رویکرد مدیریت خطر، مجازات حبس به دلیل ناکارآمدی و پرهزینه بودن آن، تنها محدود به مجرمان دانه‌درشت و پرخطر گردیده و سایر افراد در قالب مجازات‌های جامعه‌مدار تحت عنوان جایگزین‌های حبس در زیر چتر نظارت جامعه قرار می‌گیرند. جایگزین‌های حبس یا همان کیفرهای جامعه‌مدار مجازات‌هایی هستند که همسو با سیاست جنایی مشارکتی نه در قالب نهادهای دولتی نظیر زندان یا کانون‌های اصلاح و تربیت بلکه در بستر جامعه و به اشکال مختلف نظیر دوره مراقبت، ارائه خدمات اجتماعی رایگان، حبس در منزل یا جریمه روزانه، اعمال می‌گردند.

2. actuarial justice

۳. گفتمان عدالت تخمینی یا ریسک‌مدار، همان وصف کیفرشناسی نو در مقابل کیفرشناسی سنتی می‌باشد. از نظر برخی جرم‌شناسان نظیر فیلی و سیمون، می‌توان از رهگذر راهبردهای مدیریت خطر برپایه شگردهای تخمینی- آماری، نرخ جرم را کاهش داد.

فصل هفتم

جرم شناسی واکنش اجتماعی

◀ واکنش اجتماعی

در فصل سوم اشاره شد که یکی از انتقادات وارد بر نظریات اصلاح و درمان در قالب اندیشه‌های طرفداران مکاتب واکنش اجتماعی مطرح گردیده است، بدین صورت که علت افزایش جرم را نه در اصلاح و درمان و نه در شخصیت و مشکلات مجرمان، بلکه در ساختارهای اجتماعی جویا می‌شدند؛ جرم‌شناسی واکنش اجتماعی، معتقد است این جامعه است که جرم را می‌سازد و این قانونگذار است که با خلق عناوین مجرمانه بر تعداد جرائم می‌افزاید، پس طبیعی است که با تصمیم قانونگذار بر جرم‌انگاری‌های فزاینده، تعداد مجرمین نیز افزایش پیدا کند. جرم و مجازات، نهادهایی اعتباری و برساخته صاحبان قدرت هستند، طبقه حاکم به محض احساس خطر یا تهدید منافع خود به ابزار کیفر متوسل می‌شوند. جرم‌شناسی واکنش اجتماعی، اساس نظام کیفری را زیر سوال برده و مدعی است ریشه بسیاری از جرایم در ساختارهای نابرابر اجتماعی از جمله اقتصاد، نگاه تبعیض‌آمیز جنسیتی و غیره است و با از بین بردن این نابرابری‌ها، نرخ جرم کاهش خواهد یافت. در حقیقت، جرم‌شناسی واکنش اجتماعی معتقد است برای کاهش نرخ جرم نباید به دنبال اصلاح شخص مجرم رفت؛ بلکه این ساختارهای کلان جامعه و طراحان آنان هستند که نیاز به اصلاح دارند.

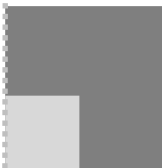
در حالی که جرم‌شناسی اثبات‌گرا، بزهکار را به عنوان فردی در تعارض با قانون به تصویر می‌کشد و بر وجود نوعی وفاق بر ارزش‌ها و هنجارها در درون جامعه تمرکز دارد، در دهه ۱۹۶۰ این وفاق مفروض درهم می‌ریزد و واکنش‌های اجتماعی، تبیین‌کننده رفتارهای مجرمانه و متعارف تلقی می‌گردد. در نگاه نظریه‌پردازان واکنش اجتماعی که قصد دارند از رویکردهای کلاسیک و اثبات‌گرایانه، فاصله بگیرند؛ مفهوم جرم، نخست، در گرو دریافت‌های متفاوتی است که درباره عناصر تشکیل‌دهنده رفتارها یا اشخاص «خوب» یا «بد» وجود دارد و سپس دربردارنده گونه‌های خاص مناسبات قدرت است.^۱

در این مکتب، تمرکز به جای شناخت جرم و مجرم، بر تحلیل عملکرد نهادهای متولی عدالت کیفری قرار می‌گیرد و علت رفتار مجرمانه در چگونگی واکنش جامعه به پدیده مجرمانه جستجو می‌شود. نگرش واکنش اجتماعی، دو انتقاد را بر تعریف قانونی جرم، وارد نمود: نخست، نسبت به خود مفهوم جرم، اینکه تاکنون پذیرفته شده هر رفتاری که قانون، آن را جرم بداند، قابل مجازات است، این در حالی است که صاحبان قدرت و طبقه‌ای خاص از جامعه، قانون وضع می‌کنند و دوم، نسبت به افراد مشمول قانون کیفری، اینکه همه افراد مجازات نمی‌شوند و تنها افراد طبقه پایین هستند که در صورت تخلف به شدت مورد مجازات قرار می‌گیرند. نظریات این مکتب، خود واکنش اجتماعی نسبت به

۱. وایت، هینز، پیشین، ص ۱۸۰.

فصل هشتم

عدالت ترمیمی

◀ عدالت ترمیمی^۱

در مسیر قضازدایی، سخن از رویکردی نوین به موازات یا حتی جایگزین عدالت کیفری سنتی، به نام عدالت ترمیمی به میان آمد. استفاده گسترده از عبارت عدالت ترمیمی که تحت عنوان عدالت سازشی یا مصالحه‌ای نیز نامیده می‌شود، به سال ۱۹۷۷ میلادی و به آلبرت اگلاش (Albert Eglash) کانادایی برمی‌گردد. رواج نظریه‌های اصلاح و درمان و بازپروری مجرمان، سبب افزایش محکومیت‌های حبس گردید، این در حالی بود که گرایش به استفاده از مجازات حبس، کارآیی چندانی در پیشگیری از تکرار جرم و کاهش نرخ بزه نداشت و از سوی دیگر دستگاه عدالت کیفری را با معضل تورم جمعیت زندانیان روبه‌رو می‌کرد. به موازات رویکرد انتقادی نسبت به نظام عدالت کیفری و به ویژه اعمال مجازات حبس که کارنامه ضعیفی از خود در کاهش نرخ جرم به جای گذاشته بود، تأکید بر مشارکت بزه‌دیدگان در فرایند عدالت و توجه به ترمیم آسیب‌های وی زرمه‌های عدالت ترمیمی را به گوش رساند. گرچه عدالت ترمیمی در ادبیات جرم‌شناختی، نهادی نسبتاً نوپا به نظر می‌رسد؛ اما می‌توان رده‌بندی این

1. restorative justice

۲. نظریه نوپای جمهوری‌خواه در جرم‌شناسی نیز بر عدالت ترمیمی در مقابل عدالت سزاده تأکید دارد. هم‌چنین این نظریه به دنبال پاسخ کمینه‌ای دولت به جرم یا همان مفهوم اصل حداقلی بودن حقوق جزا می‌باشد.

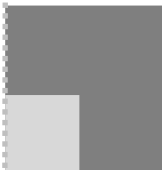
الگو را در سرتاسر تاریخ بشر و در تمام نقاط دنیا مشاهده کرد^۱. عدالت ترمیمی در عدالت کیفری نوین در آغاز در واکنش به جرایم خفیف و غالباً جرایم علیه اموال مورد توجه قرار گرفت. ارائه تعریفی جامع و مانع از این نظریه نسبتاً جدید، دشوار است، اما به نظر می‌توان عدالت ترمیمی را فرایندی دانست برای مشارکت دادن همه افرادی که در وقوع یک جرم خاص سهمی دارند تا به طریق جمعی توافقی نسبت به تعیین صدمات و خسارات ناشی از جرم و همچنین نیازها و تعهدات جهت التیام زخم‌ها و اصلاح امور تا جایی که امکان دارد، صورت گیرد^۲. با توجه به آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری^۳ در اجرای ماده ۸۴ قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲، می‌توان عدالت ترمیمی را در حقوق داخلی، فرایندی دانست که طی آن بزه دیده و متهم با مدیریت میانجی‌گر در فضایی مناسب در خصوص علل، آثار و نتایج جرم انتسابی و نیز راه‌های جبران خسارت ناشی از آن نسبت به بزه دیده و متهم گفتگو نموده و در صورت حصول سازش، تعهدات و حقوق طرفین تعیین می‌گردد.

گرچه در عصر کلاسیک با سخن از وقوع جرم، موضوع نقض نظم عمومی به ذهن متبادر می‌گردید و جرم تعدی و تجاوز به قانون و دولت تعریف می‌شد، اما

۱. برای مطالعه بیشتر رک به شیری، عباس، عدالت ترمیمی، نشر میزان، ۱۳۹۶، صص ۵۰-۳۷.
۲. زهر، هوار، کتاب کوچک عدالت ترمیمی، به ترجمه دکتر حسین غلامی، مجمع علمی و فرهنگی مجد، تهران، ۱۳۹۷، ص ۷۴.
۳. این آیین‌نامه در تاریخ ۱۳۹۴/۹/۸ در ۳۸ ماده و ۱۴ تبصره به تصویب رییس قوه قضاییه رسیده است.

فصل نهم

بزه دیدة شناسی

◀ بزهدیده شناسی

کمتر از یک قرن پس از تولد جرم‌شناسی، نگاه پژوهش‌گران در چراجویی وقوع جرم، متوجه یک کنشگر دیگر، یعنی بزهدیده شد تا سهم، نقش و شخصیت وی در تکوین فرایند مجرمانه مورد مطالعه قرار گیرد. این رویکرد جدید به جرم، تحولات عمیقی را در مسیر حل معمای جرم از خود برجای گذاشت که ثمره آن پاگرفتن رشته‌ای نو تحت عنوان «بزهدیده شناسی»^۱ بود. تاریخ پیدایش بزهدیده شناسی به سال ۱۹۴۸ برمی‌گردد، سالی که کتاب «مجرم و قربانی او» اثر هانس فون هانتیگ^۲ به رشته تحریر درآمد. وی در این کتاب به سهم بزهدیده در تکوین جرم اشاره دارد. بزهدیده از نگاه وی، عنصری منفعل نیست، بلکه عاملی پویا و تأثیرگذار در ارتکاب جرم است که می‌تواند به عنوان یک عامل پیش‌جنایی، نقش فعالی در گذر از اندیشه به فعل مجرمانه داشته باشد. در حقیقت، بزهدیده شناسی، شاخه نوینی از جرم‌شناسی است که به مطالعه بزهدیده جرم می‌پردازد و مجموعه اطلاعات زیست‌شناختی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی و جرم‌شناختی مربوط به او را مشخص می‌کند.^۳

1. Victimology

2. Hans von Hentig

۳. در نظام‌های کیفری جرایمی تحت عنوان جرایم بدون بزهدیده را می‌توان یافت که در آن بزهدیده معینی وجود ندارد؛ به گونه‌ای که طرفین حاضر در آن، در مورد وقوع آن رضایت داشته و شخص ثالثی از نتایج مستقیم آن متضرر نمی‌گردد؛ مانند قمار، زنا، تکی‌گری، رهامی، محسن و

این گرایش، همچنین مشخصات فرهنگی و اجتماعی بزه‌دیده و رابطه او با مجرم و سهم وی در ارتکاب جرم را معین می‌کند.^۱ در این مسیر دانش بزه‌دیده‌شناسی، در فراز و نشیب تاریخی خود به طور مشخص، سه مرحله را گذرانده است که پس از اشاره به تعریف برخی مفاهیم اصلی این دانش در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

◀ تعریف بزه‌دیده و گونه‌های بزه‌دیدگی

بزه‌دیده^۲ در مفهوم عام خود، فردی است که به جهت وضعیت و موقعیت خاص، متحمل پیامدهای دردآور و مشقت‌باری می‌شود که عوامل یا ریشه‌های فیزیکی، روانی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی طبیعی دارد و در مفهوم خاص خود، فردی است که بر اثر رفتاری که در قانون جرم تلقی شده و قابل مجازات می‌باشد، متحمل آسیب جسمانی، روانی، عاطفی و یا مالی شود.^۳ در ادامه با اظهارات برخی بزه‌دیده‌شناسان مبنی بر آنکه نباید بزه‌دیده را منحصر به فردی دانست که از ارتکاب یک رفتار مجرمانه دچار آسیب شده است، دامنه این مفهوم گسترده شد تا در نهایت با تصویب اعلامیه سازمان ملل متحد درباره

خامری، علی‌مراد، شناخت جرایم بدون بزه‌دیده، فصلنامه مدرس علوم انسانی، ۱۳۸۳، ش ۳۷، ص ۷۹.

1. Fattah. E. A, Understanding criminal victimization, Mac Milan Press, Canada, p 222.

2 . victim

۳. نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین، مباحثی در علوم جنایی، مقطع کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۵.

پاسخ‌های تشریحی درس جرم‌شناسی آزمون دکتری ۱۴۰۴

پاسخ تشریحی سوالات آزمون دکتری ۱۴۰۴ رشته جرم‌شناسی توسط نویسنده کتاب مختصر جرم‌شناسی سرکار خانم دکتر شیرین بیات گردآوری و تقدیم علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. در این مجموعه سعی شده پاسخ‌های تشریحی به طور کامل ارائه تا داوطلبان درک بهتری از مفاهیم و مباحث این درس داشته باشند.

سوالات آزمون دکتری جرم‌شناسی شامل موضوعات مختلفی است که تمامی آن‌ها بر مبنای محتوای علمی و آموزشی کتاب مختصر جرم‌شناسی گردآوری شده‌اند. داوطلبان با مطالعه این پاسخ‌ها می‌توانند به تحلیل دقیق‌تری از سوالات دست یابند و نقاط ضعف و قوت خود را ارزیابی کنند.

پاسخ‌هایی که در این مجموعه ارائه شده‌اند دارای ویژگی‌های زیر هستند:

- **برگرفته از منبع معتبر:** تمامی پاسخ‌ها مستقیماً از کتاب مختصر جرم‌شناسی دکتر شیرین بیات استخراج شده‌اند.
- **تحلیل علمی و دقیق:** پاسخ‌ها نه تنها به پرسش‌های آزمون پاسخ می‌دهند، بلکه توضیحاتی تکمیلی برای درک بهتر مفاهیم ارائه شده است.
- **پوشش جامع مطالب:** تمامی مباحث کلیدی آزمون دکتری جرم‌شناسی تحت پوشش قرار گرفته است.

چرا مطالعه این پاسخ‌ها مهم است؟

با توجه به اینکه آزمون دکتری نیازمند تسلط عمیق بر مباحث علمی است، مطالعه پاسخ‌های آزمون بر اساس منبعی معتبر همچون کتاب مختصر جرم‌شناسی تألیف دکتر شیرین بیات می‌تواند به داوطلبان در دستیابی به درک عمیق‌تر از مفاهیم جرم‌شناسی کمک کند. علاوه بر این، مطالعه این مجموعه موجب تقویت مهارت‌های تحلیلی و افزایش آمادگی برای آزمون خواهد شد. برای دسترسی به سوالات و پاسخ‌های سوالات جرم‌شناسی آزمون دکتری ۱۴۰۴ کیوارکد زیر را اسکن کنید <<

دادبانان: پیوند آموزش و اشتغال

دادبانان در سال ۱۳۸۸، با مدیریت دکتر فرهاد بیات (مدرس و مولف کتب حقوقی)، به عنوان یکی از مؤسسات پیشرو در جذب و به کارگیری نخبگان و متخصصان در رشته حقوق با هدف ارائه خدمات حقوقی، تشکیل و راه اندازی گردید.

علاوه بر ارائه خدمات آموزشی کاربردی و مهارت محور به عنوان خدمت اصلی موسسه، انتشار کتب حقوقی کاربردی، ارائه خدمات مشاوره، وکالت، داوری و عارضه یابی شرکتها از دیگر خدمات دادبانان است. در راستای شعار دادبانان یعنی "پیوند آموزش و اشتغال"، صفحه‌ای تحت عنوان "فرصت‌های شغلی" در تارنمای دادبانان (dadbanan.com) راه‌اندازی شده و هر هفته حدود دویست فرصت شغلی به دانشجویان دادبانان معرفی می‌شود. همچنین دادبانان با برگزاری آزمون مشاور حقوقی برتر در هر سال، نفقات برتر را به شرکت‌های متقاضی معرفی و توصیه می‌نماید. دادبانان با تمرکز بر روی آموزش و انتشار کتب کاربردی در حوزه‌های مالی، اقتصادی و به ویژه حقوق کسب و کار (از جمله انتشار کتاب آنچه مشاور حقوقی از حقوق کسب و کار باید بداند) در تلاش است تا از یک سو به ارتقای جایگاه شغلی فارغ التحصیلان رشته حقوق کمک نماید و از سوی دیگر با پیاده‌سازی طرح عارضه یابی (مبتنی بر تجربه عملی شبکه متخصصان، مدرسان و مولفان دادبانان) به کاهش چالش‌های حقوقی بنگاه‌ها و شرکت‌های تجاری کمک نماید. دادبانان به عنوان مرکز آموزش‌های حقوقی کاربردی، توجه ویژه‌ای به شناسایی نیازهای واقعی جامعه، آموزش‌های تخصصی و کاربردی متناسب با آن و جلب رضایت شما مخاطبان عزیز دارد.

دوره‌ها و فایل‌های مکمل مرتبط با کتاب مختصر جرم‌شناسی

برای دسترسی به فایل‌ها و دوره‌های آموزشی تکمیلی کتاب مختصر جرم‌شناسی کیو آر کد زیر را اسکن کنید یا وارد سایت دادبانان به نشانی زیر شوید:

Dadbanan.com

۱. آشنایی با ساختار پلیس فتا و دادسرای جرایم اینترنتی

۲. چالش‌ها و راهکارهای موفقیت در رشته حقوق

۳. نکات کاربردی بخشودگی جرایم بیمه تامین اجتماعی

۴. نقد و بررسی قرار جلب به دادرسی آقای اصغر فرهادی برای فیلم قهرمان

دوره‌های کاربردی آموزشگاه دادبانان دانا

اصول قرارداد نویسی	۲۲	آموزش تنظیم قرارداد حق الوکاله و کار با سامانه خود کاربری وکلا
حقوق شرکت‌های تجاری	۲۳	کارگاه جامع پرورش مشاور حقوقی
حقوق مالیاتی	۲۴	کارگاه وکیل حرفه‌ای در دعاوی ملکی
حقوق اسناد تجاری (چک)	۲۵	کارگاه وکیل حرفه‌ای (مهارت‌های بنیادین وکالت)
حقوق کار	۲۶	کارگاه مشاور حقوقی تخصصی استارت‌آپ‌ها
حقوق بیمه تأمین اجتماعی	۲۷	کارگاه مشاور حقوقی تخصصی بین‌المللی
حقوق مالکیت فکری و تجارت الکترونیکی	۲۸	الزامات حقوقی راه‌اندازی استارت‌آپ‌ها
دادرسی مالیاتی، بیمه و کار	۲۹	ابعاد حقوقی قراردادهای سرمایه‌گذاری استارت‌آپ‌ها
دادخواست نویسی	۳۰	رویه قضایی در دعاوی استارت‌آپ‌ها
لایحه نویسی و فن دفاع	۳۱	بایسته‌های یک مشاور بین‌المللی و زبان تخصصی
داوری	۳۲	اصول مذاکره، مکاتبه و مدیریت پرونده
دیوان عدالت اداری	۳۳	حقوق قراردادهای حل و فصل اختلافات
پرونده خوانی	۳۴	حقوق بازرگانی
حقوق اراضی و اصلاحات ارضی	۳۵	قراردادهای اجاره املاک تجاری
دعاوی قراردادهای مشارکت در ساخت	۳۶	قراردادهای پیمانکاری
مقررات شهرداری	۳۷	قراردادهای بین‌المللی
دعاوی پرکاربرد ملکی	۳۸	دعاوی پرکاربرد قراردادی در رویه قضایی
تغییر کاربری اراضی	۳۹	حقوق بانکی و بخشنامه‌های پرکاربرد
حقوق ثبت املاک کاربردی	۴۰	حقوق گمرکی
اجرای احکام و اسناد	۴۱	حقوق بازار سرمایه
تعزیرات	۴۲	حقوق ارزی

اطلاعات تماسی موسسه حقوقی دادبانان

وبسایت: www.dadbanan.com	۰۹۱۰ ۴۵۰ ۲۵ ۲۵	دپارتمان آموزش و ثبت نام:
تله‌گرام: dadbanandanalawfirm	۰۲۱- ۲۲۵ ۸۰۱ ۳۷	دپارتمان مشاوره حقوقی:
اینستاگرام: @dadbanan/ @dadbananpub	۰۹۹۱ ۵۰ ۵۰ ۷۸۹	دپارتمان انتشارات:

حقوق قراردادها

شرح جامع قانون مدنی

آنچه مشاور حقوقی باید بداند

درسینامه جامع حقوق تجارت

مالیات بر املاک و مستغلات
با رویکردی نظری و عملی

ثبت املاک
به روش خاص

پیوسته‌های حقوق ثبت املاک
در نظام حقوقی ایران

چک
نکات کاربردی از صدور تا پرداخت

قراردادهای پیمانکاری
درباره مقررات کاربردی سازمان تأمین اجتماعی

بازرسی از دفاتر قانونی
درباره مقررات کاربردی سازمان تأمین اجتماعی

قراردادهای استارت‌آپی
با تأکید بر قراردادهای مالکیت فکری

شرح جامع قوانین و مقررات
شرکت‌های تعاونی

شرح جامع قانون حمایت از
مالکیت صنعتی

تخلفات و جرائم شغلی مالیاتی

گزیده متون حقوقی

ثبت شرکت‌ها در رویه عملی

تکالیف مالیاتی وکلای دادگستری

فرهنگ واژگان حقوقی